

УДК 330.565 (477)

Ю.С. РОГОЗЯН, канд. екон. наук, старший науковий співробітник,
Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м. Київ

НІМЕЦЬКИЙ ТА ІТАЛІЙСЬКИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Ключові слова: міжрегіональне співробітництво, європейські країни, стратегічний розвиток, програма, план дій.

Розкривається європейський досвід реалізації міжрегіонального співробітництва та стратегій його розвитку на прикладі Німеччини та Італії як економічно розвинених країн. Представлено та проаналізовано основні програми і плани дій щодо розвитку міжрегіонального співробітництва та деякі показники соціально-економічного розвитку країн.

Вступ. За останні роки Україна нарешті почала розвиватись у аспектах проведення узгодженої митної, торгово-тарифної, антимонопольної, податкової, грошово-кредитної та валютно-фінансової політики. Реальною складовою міждержавних відносин нині постає міжрегіональне співробітництво, яке є конкретною формою інтеграції в європейське співтовариство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями механізмів реалізації регіональних та міжрегіональних стратегій займалися дослідники Ю. Амосов, І. Белей, М. Долішний, А. Дегтяр, Ю. Жарков, В. Зайченко, А. Колодій, О. Лебединська, В. Мартиненко, Н. Мельтюхова, В. Моторний, Т. Пахомова, А. Пойченко та ін.

Постановка завдання. Зрозуміло, що підхід до міжрегіонального співробітництва повинен бути заснований та реалізований на принципах рівноправності його учасників, взаємної вигоди та врахування інтересів один одного, не нанесення шкоди, поваги до територіальної цілісності та непорушності кордонів, проте його довгостроковий розвиток ще не досить повно досліджено. Тому найважливішими завданнями у цьому напрямі треба вважати сприяння створенню пояса добросусідства по всьому периметру кордонів, забезпечення сприятливих зовнішніх умов для формування спільних стратегій розвитку та міжнародних контактів територій, розташованих у міжрегіональному просторі. Саме тому особливого значення набуває вивчення світового досвіду реалізації стратегій розвитку міжрегіонального співробітництва, що і стало **метою** даної роботи.

Результати дослідження. Глибинне прагнення України стати європейською державою потребує здійснення ґрунтовних соціально-економічних та політичних реформ, формування в суспільстві відповідної системи цінностей, надійної системи взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів державної влади тощо.

Досить довгий час дискусійною була проблема диференціації країн за рівнем економічного розвитку, яка мала чітку взаємодію з показниками максимального рівня допомоги з боку фондів ЄС. Країни-«аутсайтери» — Греція, Ірландія, Португалія — могли розраховувати на фінансування 75 % вартості регіонального проекту з боку Структурних фондів (максимум), Іспанія — на 60, Італія — 50, Велика Британія — 47,5, Австрія — 40, Фінляндія, Німеччина, Швеція — 35, Франція — 30, країни-лідери — Бельгія, Данія, Люксембург, Нідерланди — лише на 25 %. Остання група фінансувалася у таких обсягах здебільшого з політичних міркувань, адже за відносним показником ВВП на душу населення ці країни були на першому місці в ЄС, що вело до створення регіонально-інтеграційного ефекту [1].

Для такої успішної європейської країни як Німеччина характерним є досить високий ступінь централізації, тобто значна роль центрального рівня влади в соціально-економічному розвитку країни і регіонів, значні масштаби міжрегіонального перерозподілу бюджетних коштів. Міжрегіональний досвід Німеччини є цікавим завдяки стабільності економічної взаємодії центру та регіонів. Система міжрегіонального співробітництва склалася в результаті реформ 1969 р. та принципово не змінювалася. Навіть після об'єднання Німеччини

ТАБЛИЦЯ 1. Німецькі землі у виконанні завдання «Удосконалення регіональної економічної структури» (план 2014—2020 рр.)

Назва земель	Частка, %
Баварія	1,59
Берлін	10,85
Бранденбург	12,45
Бремен	1,51
Гессен	1,30
Мекленбург — Передня Померанія	10,14
Нижня Саксонія	3,46
Рейнланд-Пфальц	1,05
Саар	1,38
Саксонія	19,99
Саксонія-Анхальт	13,85
Північний Рейн — Вестфалія	6,51
Тюрингія	12,18
Шлезвіг-Гольштейн	3,74
Усього	100,00

Джерело: складено автором на основі [2].

нові землі були виключені із загальних правил міжрегіонального перерозподілу коштів тільки до 1995 року: спеціальний фонд для підтримки східних земель «Німецька єдність» (*Deutsche Einheit*) існував тільки в 1990—1994 рр.

У федеральному регулюванні територіального розвитку в Німеччині можна виділити три його складові: міжбюджетні відносини, власне регіональна політика та регіональне (територіальне) планування [2]. У Німеччині на даний час немає окремого міністерства з міжрегіональної або регіональної проблематики — таким напрямом німецької федеральної політики займається міністерство економіки (з 2013 р. Федеральне міністерство економіки і енергетики). Законодавчо закріпленого визначення терміна «міжрегіональне співробітництво» в Німеччині теж немає. На сайті Міністерства економіки та енергетики Німеччини означено, що «міжрегіональна політика — це взаємна штандортна політика регіонів» (в перекладі з німецького штандорт (Standort) — місце розміщення або місце розташування). При цьому в науковій літературі однозначного тлумачення даної дефініції не існує. Таким чином, як і в інших європейських країнах, німецька регіональна політика та міжрегіональне співробітництво спрямовані на підтримку економічно слабше розвинених територій та на досягнення мети забезпечення рівноцінних умов життя на всій території країни.

Фактично міжрегіональна політика в Німеччині зводиться до двох складових: реалізації на території країни наднаціональної регіональної політики ЄС та спільного завдання центру та регіонів, що має назву «Удосконалення регіональної економічної структури».

Існування спільних завдань було закріплено в Основному законі Німеччини (в статті 91а) в 1969 р, а в даний час таких завдань залишилося тільки два — поряд з вищеназваним, це «Удосконалення аграрної структури і охорона узбереж». За спільного завдання «Удосконалення регіональної економічної структури» (далі — «Спільне завдання») з федерального бюджету фінансується половина витрат на його реалізацію в кожній із земель, що підпадають під дію завдання, причому «спільність» полягає не тільки в співфінансуванні з боку федерального і земельного бюджетів, а й в участі земельної влади в розробці та реалізації відповідних заходів. При цьому підтримують-

ся в рамках «Спільного завдання» інвестиції в виробництво і виробничу інфраструктуру, а також неінвестиційні заходи, наприклад, формування кластерів. Пріоритет надається підтримці малого і середнього підприємництва, технологічного та інноваційного розвитку, допомоги сільським територіям регіонів.

Досвід «Спільного завдання» цікавий використуваними підходами до відбору територій, які стають об'єктами підтримки. По-перше, аналіз ситуації виконують за тими регіональними ринками праці, які виділяються на основі трудових міграцій населення, їх можна вважати вузловими районами, і сам по собі факт їх виділення свідчить, що в країні з розвиненою міжрегіональною політикою не обмежуються сіткою адміністративно-територіальних одиниць, а займаються економічним районуванням. По-друге, виділення підтримуваних регіонів ґрунтується на формалізованих підходах, точніше на розрахунку інтегрального показника, що відображає структурні проблеми регіонів ринків праці. Так, для рамкового плану 2014–2020 рр. розрахунки здійснено для 258 регіонів ринку праці; інтегральний показник охоплював чотири приватних індикатори: середній рівень безробіття в 2009–2012 рр. (вага показника 45 %); внески до фонду соціального страхування за 2010 р.

(40 %); прогноз чисельності економічно активного населення до 2018 р. (7,5 %); інтегральний інфраструктурний індикатор 2012 р. (7,5 %) (табл. 1).

Підтримка промисловості в рамках «Спільного завдання» здійснюється за допомогою інвестиційних субсидій, максимальний розмір яких може бути різним залежно від категорії підтримуваних регіонів і розмірів підприємств. Найбільшу підтримку одержують малі підприємства, з чисельністю зайнятих менше 50 осіб і річним оборотом або сумою річного балансу не більше 10 млн євро. До середніх належать підприємства з чисельністю зайнятих менше 250 осіб, річним оборотом не більше 50 млн євро або сумою річного балансу не більше 43 млн євро. Всі інші підприємства вважаються великими, і масштаби їх підтримки мінімальні (табл. 2). Таким чином, на підтримку можуть претендувати усі підприємства, незалежно від розміру, що є важливим та принциповим для Німеччини, оскільки, як показує досвід, тільки збалансований розвиток бізнесу різних масштабів дозволяє забезпечити стійкість регіональної економіки та посилити міжрегіональні зв'язки.

На відміну від України, в німецькому нормативно-правовому полі відсутні стратегії розвитку тієї чи іншої території (регіону), проте

ТАБЛИЦЯ 2. Інвестиційні субсидії в рамках завдання «Удосконалення регіональної економічної структури»

Регіони, що підтримуються	Часовий інтервал	Інвестиційна субсидія для підприємств, %		
		малі	середні	великі
Брандербург, Саксонія, Саксонія-Анхальт, Тюрингія, Мекленбург — Передня Померанія	01.01.2014—31.12.2017	35	25	15
	01.01.2018—31.12.2020	30	20	10
Берлін, Саксонія, Баварія, Бремен, Гессен, Нижня Саксонія, Рейнланд, Пфальц, Саар, Північний Рейн — Вестфалія, Шлезвіг-Гольштейн	01.01.2014—31.12.2020	30	20	10

Джерело: складено автором на основі [2].

ТАБЛИЦЯ 3. Дохід домогосподарств в регіонах Італії (євро на душу населення) за період 2009—2013 рр.

Назва регіону	2009	2010	2011	2012	2013
Північно-Західний	23 200	23 500	22 000	22 100	22 400
Північно-Східний	23 000	23 100	21 900	21 900	22 300
Центральний	20 400	20 800	19 800	19 800	19 900
Південний	12 800	12 900	12 200	12 200	12 400
Острови	12 500	12 700	12 300	12 200	12 200

Джерело: складено автором на основі [3].

їхню роль виконують програми, плани та інші документи, що стосуються міжрегіональних зв'язків. Так, основними міжрегіональними документами на даний час є:

1. «Програма спільного розвитку регіонів Рура та Саар». Пріоритетом реалізації даної програми є спільне зміцнення соціальної політики: соціальні гарантії для безробітних, доплати підприємствам за перенавчання працівників, утримання робочої сили тощо. Особливе місце займає процес реконструкції та соціального переорієнтування міст даних регіонів, створення спільної соціальної інфраструктури (освіта, охорона здоров'я, спорт).

2. «План земельного розвитку регіонів Північний Рейн — Вестфалія, Гессен та Нижня Саксонія». Основою реалізації даного плану є фінансова підтримка спільних розробок нових технологій видобутку вугілля для збереження конкурентоспроможності вугільної промисловості.

3. Довгострокова програма розвитку на 2010—2020 рр. «Програма дій в Рурі та Тюрингії». Даний документ реалізовується в частині зниження рівня безробіття регіонів, розвитку нових спільних технологій і впровадження інновацій, спільних заходів щодо захисту навколишнього середовища індустріальних регіонів, стимулювання міжрегіональної інвестиційної активності.

4. «Програма створення інноваційної системи регіонів». Основу програми складає процес налагодження ефективної взаємодії між університетами, науковим сектором та бізнесом трьох регіонів: Брандербург, Саксонія, Саксонія — Анхальт та ін.

Інакший європейський досвід реалізації міжрегіональної стратегії належить Італії, перш за все, в силу наявності великого регіону, що значно відстає від середніх у країні показників за

рівнем соціально-економічного розвитку (Південь Італії — Медзоджорно (*Mezzogiorno*). Італія складається з 20 областей, об'єднаних у п'ять великих соціально-економічних регіонів, а саме Північно-Східний, Північно-Західний, Центральний, Південний і Острови. Медзоджорно — це Південь і Острови, які включають у себе шість областей Південної частини Апеннінського півострова (Базіліката, Кампанія, Калабрія, Апулія, Молізе, Абруццо) і острови Сицилія та Сардинія.

На Півдні країни доходи на душу населення в 1,8 раза нижче, ніж у найбільш розвинутому Північно-Західному регіоні, та в 1,5 раза нижче, ніж у середньому в країні (табл. 3). При цьому принаймні протягом 2007—2011 рр. (за які є останні дані Євростату) масштаби відмінностей між регіонами Італії за доходами домогосподарств залишалися незмінними.

Медзоджорно відрізняється високим рівнем безробіття, який протягом останніх років більш ніж удвічі перевищує аналогічний показник Північно-Західного регіону (табл. 4). Більш того, розрив між показниками безробіття Медзоджорно і Північно-Західного, так само як і Італії в середньому, в останні роки зростав.

Важливість регіональної політики ЄС для Італії полягає в тому, що вона формує принципи, взяті на озброєння на національному рівні. Однак не варто перебільшувати значення заходів, прийнятих на рівні ЄС, оскільки в частині регіональної політики наднаціональні і національні органи в Євросоюзі ділять повноваження приблизно навпіл. Існування регіональної політики ЄС не скасовує необхідності розробки та здійснення заходів на національному рівні, особливо в контексті міжрегіонального співробітництва, навпаки, політика ЄС є скоріше доповненням до національної міжрегіональної політики.

На даний час в Італії також відсутні такі документи як стратегії розвитку міжрегіонального співробітництва, їх роль виконують програми та заходи:

1. «Директиви та напрями програм у сфері сприяння розвитку на 2009—2019 рр.». Основою даного документу є співпраця регіонів Кампанія, Калабрія та Апулія у соціально-економічній сфері та із захисту навколишнього середовища, розвитку і підтримки глобальних суспільних благ даних регіонів.

ТАБЛИЦЯ 4. Рівень безробіття в регіонах Італії в період 2009—2013 рр. (%)

Назва регіону	2009	2010	2011	2012	2013
Північно-Західний	5,8	6,2	6,3	8,0	8,9
Північно-Східний	4,7	5,5	5,0	6,7	7,7
Центральний	7,2	7,6	7,6	9,5	10,9
Південний	11,9	12,8	13,3	16,9	19,6
Острови	13,7	14,5	14,1	17,7	20,0

Джерело: складено автором на основі [3].

2. «Інноваційно-інвестиційна Програма розвитку Умбрії, Тоскани, Базілікати та Венето». Основою даного співробітництва є реалізації спільних заходів щодо залучення інвестицій та розробки спільних нових технологій, продуктів та послуг, обміну кадрами інноваційних підприємств регіонів тощо.

3. «Програма реалізації освітніх заходів» охоплює території двох італійських регіонів — Валлед'Аоста та Венето, які вважаються сильними у сфері освіти. Тому пріоритетами даної програми є обмін кадрами та досвідом університетської освіти та інновацій.

4. «План програми ефективності допомоги областям, що відстають» передбачає обмін досвідом економіко-розвинених територій Італії (Трентино — Альто — Адидже, Сіцилія, Сардинія, П'ємонт та ін.) і тих, що розвиваються (Фріулі — Венеція — Джулія, Абрुццо).

Висновки. Німецька та італійська регіональна політика — складна система заходів, що розробляються, здійснюються і фінансуються на національному та регіональних рівнях за безпосередньої співпраці різних рівнів влади. Проте для здійснення міжрегіональної політики створено недостатньо інституцій та заходів, де було би вбудовано механізми розвитку. Ті проблеми, з якими стикаються німецькі та італійські регіони в контексті міжрегіонального співробітництва, властиві й українським, тому головним завданням для міжрегіональних зв'язків України є розробка дієвих стратегій розвитку та суворий контроль за їхнім дотриманням.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чужиков В. Модернізація регіональної політики в ЄС / В. Чужиков // Економіка України. — 2008. — № 3. — С. 51—58.
2. *Koordinierungsrahmen der Gemeinschaftsaufgabe «Verbesserung der regionalen Wirtschafts»*, ab 4. August 2016, accessed <https://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/J-L/koordinierungsrahmen-gemeinschaftsaufgabe-verbesserung-regionale-wirtschaftsstruktur-ab-010714,property=pdf,bereich=bmwi2012,sprache=de,rwb=true.pdf>
3. Eurostat. Income of households by NUTS 2 regions, Juli 2014, accessed <http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-datasets/-/TGS00026>

REFERENCES

1. Chuzhykov V. Modernizatsiya regional'noy polityky v YeS [Modernisation of EU regional policy], *Ekonomika Ukrainy*, vol. 3, pp. 51-58.
2. *Koordinierungsrahmen der Gemeinschaftsaufgabe (2016), Verbesserung der regionalen Wirtschafts*, available at: <https://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/J-L/koordinierungsrahmen-gemeinschaftsaufgabe-verbesserung-regionale-wirtschaftsstruktur-ab-010714,property=pdf,bereich=bmwi2012,sprache=de,rwb=true.pdf> (Accessed 25 August 2016)
3. The official site of Eurostat (2014), *Income of households by NUTS 2 regions*, available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-datasets/-/TGS00026> (Accessed 27 August 2016)

Надійшла 31.08.2016

Ю.С. Рогозян

Інститут економіко-правових досліджень
НАН України, Київ

НЕМЕЦКИЙ И ИТАЛЬЯНСКИЙ ОПЫТ РЕАЛИЗАЦИИ МЕЖРЕГИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Раскрыт европейский опыт реализации межрегионального сотрудничества и стратегий его развития на примере Германии и Италии как экономически развитых стран. Представлены и проанализированы основные программы и планы действий по развитию межрегионального сотрудничества и некоторые показатели социально-экономического развития стран.

Ключевые слова: межрегиональное сотрудничество, европейские страны, стратегическое развитие, программа, план действий.

Yu.S. Rohozyan

Institute of Economic and Legal Researches
of NAS of Ukraine, Kyiv

GERMAN AND ITALIAN REALIZATION EXPERIENCE IN THE INTERREGIONAL COOPERATION

The article reveals the European experience implementing interregional cooperation and strategies for its development on the Germany and Italy example as the developed countries. Presents the main programs and action plans for the development of interregional cooperation and analyzes some indicators of social and economic development.

Keywords: interregional cooperation, European countries, strategic development, program, action plan.